

DÉVAVÁRI ZOLTÁN

SZÉTESÉSBEN. A VAJDASÁGI MAGYARSÁG HELYZETE A DÉLSZLÁV VÁLSÁG KEZDETEKOR (1988–1990)

I. A MÁSODIK DÉLSZLÁV ÁLLAM BELSŐ VÁLSÁGA (1980–1990)

Josip Broz Titónak,¹ a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság örökös elnökének 1980-ban bekövetkezett halála után a délszláv államban az addig erőteljesen elfojtott nemzeti, etnikai, vallási különbözőségek elemi erővel törtek a felszínre. A koszovói albánok 1981-es lázadását követően² a gazdasági nehézségek erjedésével³ párhuzamosan országszerte kiéleződtek a nemzeti feszültségek.

A Szerb Tudományos Akadémia 1986 szeptemberében hozta nyilvánosságra azt a memorandumát, amely Jugoszlávia esetleges szétesésére figyelmeztetve arra helyezte a hangsúlyt, hogy az akkori Szerbia területe nem ölelte fel a szerb nemzet etnikai határainak egészét. Ez a dokumentum – amely lényegében visszatért a 19. században megfogalmazott, majd a 20. század első évtizedében realizálódott nagyszerb koncepcióhoz – azt hangsúlyozta, hogy a szerbség a megnyert két világháború ellenére Jugoszlávia egyetlen nagy vesztese volt, különösen a titói rendszerben, ahol minden a szerbek érdekei ellenére történt, mivel a szerbeket egy nagy nemzetközi összeküvésben elsősorban a szlovén és horvát vezetők játszották ki és osztották meg.⁴

¹ Josip Broz Tito (Kumrovec, 1892. május 7. – Ljubljana, 1980. május 4.) szlovén–horvát vegyes-családban született. Az első világháborúban főtörzsörmesterként a Monarchia hadseregében szolgált. 1915 márciusában orosz fogságba került. 1918 tavaszán belépett az Oroszországi Kommunista Pártba. 1920-ban Zágrábba költözött, majd a Jugoszláv Kommunista Párt tagja lett. A két világháború között többször bebörtönözték, 1935-től Moszkvában, a Komintern balkáni titkárságán dolgozott. A második világháború alatt a jugoszláv partizánok vezetője volt. Személyes felelősség terheli a második világháború végén politikai ellenfelei, a német és a magyar kisebbség elleni tömeggyilkosságokért. Vezetése alatt 1945-től a második Jugoszlávia sztálini mintára épült ki, azonban 1948-ban elsősorban a Balkán feletti befolyás kérdése miatt szakított a Szovjetunióval. Haláláig vezette az államszocialista Jugoszláviát, amely a keleti blokkban 1948-tól különutas politikát folytatott.

² 1981-ben a tartományban zavargások törtek ki, a tüntetők a köztársasági státust követelték. A tüntetéseket a karhatalom erőszakkal verte le. Az összetűzések során 11 ember meghalt, 250 megsebesült, majd a tüntetések leverése után mintegy kétezer főt börtönöztek be. A tartományban ekkortól kezdve lényegében rendkívüli állapot volt érvényben.

³ A jugoszláv gazdaság az 1980-as évek végére súlyos válságba került. Az infláció 1989-re elérte az évi 2679%-ot, a munkanélküliek száma meghaladta az egymillió főt.

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), XIX-J-1-j, 34. doboz, 56/1/SZ/1991. 1990. 6. 25. A szerbiai belső helyzet áttekintése.

Egy évvel később, 1987-ben Slobodan Milošević⁵ gyakorlatilag puccsal került⁶ a szerb belpolitika élvonalába. Meglovagolva az újjáéledő szerb nacionalizmust, maga mögött tudva a zömében szerbekből álló tisztikart és az általuk irányított hadsereget, illetve a szövetségi bürokrata apparátus nagy részét, a szerb nemzeti érdekek hangoztatásában kiteljesedő nacionalizmusával és a szociális demagógiával manipulálva igyekezett a szövetségi országban a szerbek hegemon szerepét biztosítani.

A nagyhatalmi küzdötéren és a hidegháborúban bekövetkezett változások, valamint az egyre inkább elmélyülő jugoszláv gazdasági recesszió következtében a nyolcvanas évek második felétől a jugoszláviai belpolitikai élet meghatározó eleme – akár csak az 1918 és 1941 között létező első délszláv állam esetében – a centralizmus és a föderalizmus küzdelme lett. Ennek egyik kulcskérdésévé pedig a szerb hatalmi elit dominanciája, a szerb etnikumnak a politikai és a közigazgatási szférában, valamint a hadseregben betöltött vezető szerepe vált.

Elsősorban az 1918 és 1941 közötti első délszláv állam történelmi analógiájának a következményeként az 1990-ben formálódó jugoszláv többpártrendszerben – akár csak az első délszláv állam 1920 és 1929 közötti parlamentáris időszakában – a valós támogatottsággal, súllyal bíró politikai pártok Szlovéniától kezdve Macedóniáig szinte kivétel nélkül alapjaiban nem program-, hanem elsősorban nemzeti pártok voltak, s a hatókörük lényegében egy-egy nemzettel volt azonos.

A pártpolitikai élet nemzeti szeparálódása, a kulturális és a vallási különbségek, a tagköztársaságok eltérő gazdasági fejlettségének a ténye, illetve a korszak szinte egészben a hatalmi represszióval elnyomott koszovói albán kérdés újbóli kiélező-

⁵ Slobodan Milošević (Požarevac, 1941. augusztus 20. – Hága, 2006. március 11.) jogi tanulmányait Belgrádban végezte, majd a Technogas cég igazgatójának nevezték ki. Ekkor ismerkedett meg későbbi politikai mentorával, Ivan Stambolićyal. Politikai karrierje 1983-tól ívelt fel, majd a szerb nacionalizmust meglovagolva, 1987 végén a Szerb Kommunista Szövetség megkérdőjelezhetetlen vezetője lett. 1989-ben felszámolta a Vajdaság és Koszovó autonómiáját. 1990 decemberében szerb köztársasági elnökké választották. 1997-től a Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elnöke volt. Hatalmát 2000. október 5-én tömegtüntetések döntötték meg. A következő évben Hágába szállították, s etnikai tisztogatás, népirtás vádjával perbe fogták. Perében ítélet nem született; a tárgyalás során cellájában halt meg.

⁶ Miloševićet 1983-ban beválasztották a Szerb Kommunista Szövetség elnökségébe. A következő évben a Belgrádi Kommunista Szövetség elnöke lett, majd 1986-ban a szerb kommunistáknál nagy befolyással bíró Ivan Stambolić támogatásával a Szerb Kommunista Szövetség elnöke lett. 1987 áprilisában az akkor már forrongó Koszovóba látogatott, s nacionalista húrokat pengetve a szerbek körében erőteljes támogatásra tett szert. 1987 szeptemberében a Szerb Kommunista Szövetségben hatalmi harcok törtek ki, az ezt követő tisztogatás során decemberig menesztették a régi rend tagjait, köztük Milošević addigi mentorát, a később általa meggyilkoltatott Stambolićot is. Ezzel lényegében a szerb államvezetés Milošević kezébe került.

dése természetszerűleg hozta magával a politikai intolerancia fokozatos erősödését, az erő és a nyers erőszak politikájának az előtérbe helyeződését.

A rendszerváltoztatás során az Antall-kormánynak és a magyar diplomáciának Jugoszlávia felgyorsuló dezintegrációja mellett a vajdasági magyarokra fokozatosan nehezedő és egyre inkább erősödő nyomásgyakorlással és a közösség belső megosztottságával szembesülve kellett hozzáfognia az új délszláv külpolitika kialakításához. Rövidesen az is egyértelművé vált, hogy az események felpörgésével, majd a délszláv válság erjedésével a szerbiai magyarság kérdése az egyik fontos, a magyar külpolitika mozgásterét alapjaiban meghatározó döntő tényezővé és kérdéssé vált.

II. A JUGOSZLÁVIAI MAGYARSÁG A JUGOSZLÁV BELPOLITIKAI VÁLSÁG KULMINÁLÓDÁSÁNAK AZ ÉVEIBEN (1988–1990)

Az 1920-as trianoni, majd az 1947-es párizsi békeszerződéssel kényszerkisebbséggé vált, Jugoszláviába szakadt magyar közösség az 1981-es népszámlálási adatok alapján nagyjából 420–450 ezer⁷ fős volt. Ebből mintegy 10 ezren Szlovéniában, 30–50 ezren Horvátországban, míg megközelítőleg 400 ezren pedig a Vajdaságban éltek. A bácskai részen 300 ezret, a Bánság nyugati, Jugoszláviához tartozó területein pedig mintegy 100 ezret tett ki a magyarok száma. A vajdasági magyarokra az 1945-ben kiépülő államszocializmus alatt egyes időszakokban hol az erőteljesebb, hol az enyhébb asszimilációs politika irányult. Ennek következtében a Bánságban és a Dél-Bácskában szórványban élő magyarok között erőteljes lemorzsolódás következett be. Mindezt súlyosbította az 1960-as években megindult újabb nyugat-európai gazdasági kivándorlás hulláma is.⁸

Bár az 1950-es évek közepétől a jugoszláv magyarság helyzete a többi utód-államhoz viszonyítva látszólag rendezettebb volt, az államszocializmusban a mindenkor hatalom a kisebbségeknek csak a zömében a hatvanas években létrejött politikamentes, kulturális intézményeit tolerálta. Amikor a magyarság a meglévő

⁷ A hivatalos 1981-es népszámlálási adatok szerint a magyarok száma 426 866 főt tett ki. A valós számuk ettől vélhetőleg magasabb volt, mivel a vegyesházasságokban élők jó része ebben az időszakban jugoszlávnak vallotta magát.

⁸ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 37. doboz, 00128/1, 1991-01-30. A magyar kisebbség helyzetében az utóbbi hónapokban bekövetkezett változások és azok hatása a magyar–jugoszláv kapcsolatokra.

intézmények valamelyikét sajátos kisebbségi érdekeinek a megfogalmazására és kifejezésére kívánta felhasználni, a hatalom több esetben is megtorlólag lépett fel.⁹

Az 1988. októberi joghurtforradalmat követően, a tartományi autonómia felszámolása után¹⁰ a szerb hatalom általános támadást indított a magyar intézmények, a kisebbségi szerzett jogok, valamint az addigi vajdasági kisebbségpolitika ellen is. Ennek egyik célpontja, akárcsak az 1920-as évek elején, a magyar nyelvű oktatás lett. Bár a kivándorlás, valamint a magyar szórvány folyamatos asszimilációjának és lemorzsolódásának a következtében már az 1970-es évek közepétől folyamatosan csökkent a magyar tagozatok¹¹ száma, a nyolcvanas évek végén a köztársasági hatalom intézkedéseinek következtében megkezdődött a korábbi középiskolai hálózat szétzilálódása, amin az új köztársasági oktatási törvény tovább rontott. A hivatalos nyelvhasználat újraszabályozását célzó szándékok elsősorban azért születtek meg, hogy a Vajdaságban és Koszovóban szűkítsék és korlátozzák az igazságszolgáltatásban, a közigazgatásban és a helyi adminisztrációban a kisebbségi nyelvek történelmileg kialakult egyenrangú használatát.¹²

A magyar külügyi iratok sokasága azt mutatja és azt bizonyítja, hogy a külügyminisztérium már az 1980-as évek végétől folyamatosan figyelemmel kísérte a déli szomszédságában rosszabbra forduló helyzetet, illetve a volt Jugoszláviában élő magyarság sorsának alakulását.

Egy 1990. január 16-án, tehát még a szabad választások előtt íródott összefoglalás például arra hívta fel a magyar döntéshozók figyelmét, hogy a szerbiai politikai fordulatot, vagyis Milošević hatalomra kerülését és a joghurtforradalmat követően a vajdasági magyarság körében felerősödött a bizonytalanság; közülük sokan az erős nemzeti-populista töltetű szerb politika nacionalizmusokat gerjesztő hatásától tartottak. Az is egyértelművé vált, hogy ekkor már folyamatos volt a vajdasági magyarság társadalmi, kulturális életének, magyarországi kapcsolatainak az állami erőszakszervek általi ellenőrzése, ily módon a nemzetiségi kérdés állambiztonsági kezelése, amit az egyre feszültebbé váló légkörben hatványozottan sújtottak a magyar

⁹ Uo.

¹⁰ 1988. október 6-án a Miloševićhez hű, felhergelt szerb tüntetők Újvidéken lemondásra kényszerítették a Vajdasági Kommunista Szövetség vezetőit. Az esemény a nevét arról kapta, hogy a szervezeten szállított tüntetők joghurtokkal dobálták meg a Tartományi Kommunista Szövetség székházát. A tartományi vezetés bukása után az 1989-es alkotmánymódosítással, majd az 1990-es új szerb alkotmánnyal megszüntették Vajdaság és Koszovó autonómiáját.

¹¹ A volt Jugoszláviában kizárólag magyar iskolák nem voltak. Az országban az iskolai rendszeren belül magyar tagozatok működtek a többségi szláv tagozatok mellett.

¹² Bár a magyarság heves ellenállásának köszönhetően és a magyar kormányzati intervenció következtében Belgrád mindettől átmenetileg ekkor még elállt, azonban a cél végrehajtásáról továbbra sem mondott le.

kisebbségi oktatási rendszert érintő létszámcsökkentések, illetve az intézményeknek a magyarságra nézve hátrányos átszervezése.¹³

Miután Belgrád felszámolta Vajdaság és Koszovó valós autonómiáját,¹⁴ s Szerbia így egységes köztársasággá vált, megkezdődött a két tartomány hatásköreinek a megszüntetése is. Ezzel párhuzamosan indult meg a közigazgatás és az intézményrendszer egészét célzó egységesítés folyamata. Ennek keretében új, egységes köztársasági alap-, közép- és felsőfokú oktatási törvényeket készítettek, s az első változatokban az oktatási rendszer egészében a szerb nyelv használatát írták elő. Ezekben a koncepciókban a nemzetiségi nyelvű oktatást csak igény szerint engedélyezték volna, azzal, hogy az általános iskolákban a nemzetiségi tagozatok megnyitását eredetileg 30 főhöz kötötték, így pedig a szórványtelepüléseken lényegében felszámolták volna a magyar elemi oktatást. A főiskolákon és az egyetemeken az anyanyelvű képzést gyakorlatilag megszüntették. A magyar nyelv oktatásban való használatát kizárólag a tanítóképzés esetében, annak is csak harmadik évfolyamától írták elő. Ezek az elképzelések a vajdasági magyarok soraiban heves ellenállásokat váltottak ki – először az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék¹⁵ intézett az ügyben nyílt levelet a szerb parlament elnökéhez,¹⁶ majd ezzel párhuzamosan kezdődött meg az az aláírásgyűjtés, amely során 17 ezren tiltakoztak a tervezett törvény ellen.¹⁷

A vajdasági magyarok ekkor elsősorban azt sérelmezték, hogy a törvény az anyanyelvű oktatást nem alapjogként, hanem csupán lehetőségként fogalmazta meg, s nem volt az sem egyértelmű, hogy milyen kritériumok megléte esetében volt lehetséges a magyar tagozatok megnyitására.¹⁸

¹³ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 38. doboz, 00209/1990.01.16. Tájékoztató a magyar–jugoszláv kapcsolatokról.

¹⁴ Vajdaság és Koszovó autonómiájának a megszüntetésére két fázisban került sor. 1988. október 6-án a Miloševićhez hű, felhergelt szerb tüntetők az ún. joghurtforradalom során Újvidéken lemondásra kényszerítették a Vajdasági Kommunista Szövetség vezetőit. Egy hónap múlva, 1988. november 11-én Belgrád megbuktatta a koszovói tartományi vezetést is, s akárcsak Újvidéken, itt is Miloševićhez hű kádereket ültetett a helyükre. Engedve a szerb nyomásnak a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnöksége 1989. március 3-án rendkívüli állapotot hirdetett Koszovó területén, majd március 28-án a szerb parlament megszüntette Koszovó és Vajdaság autonómiáját, amit az 1990. szeptember 28-án elfogadott új szerb alkotmány is szentesített.

¹⁵ Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1959. október 21-én Sinkó Ervin székfoglaló előadásával kezdte meg működését a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. Az államszocializmus alatt a Tanszéknek kiemelkedően fontos kulturális és politikai szerepe volt a vajdasági magyarság szempontjából. Napjainkig is működő intézmény.

¹⁶ Még egy kísérlet. Milyen módosítási javaslatokat továbbít az oktatási törvényekről a Magyar Tanszék a Szerb Képviselőház Elnökéhez. *Magyar Szó*, 1989. december 18. 11.

¹⁷ KABÓK Erika: Tizenhétézer aláírás. *Magyar Szó*, 1989. december 24. 14.

¹⁸ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 40. doboz, 00309/1990. 01. 22. Az egységes szerbiai oktatási törvény feletti nyilvános vita összefoglalása.

Lényegében az országban zajló belső, hektikus mozgások, társadalmi folyamatok, illetve ezek az események vezettek el annak megfogalmazásáig, hogy a vajdasági magyaroknak önálló politikai érdekérvényesítő szervezetre van szükségük.¹⁹

Ilyen előzmények után, 1989. december 18-án merült fel először nyilvánosan a kisebbségi magyar önszerveződés, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (a továbbiakban: VMDK) megalapításának az ötlete. A VMDK megjelenése azonban a vajdasági magyar értelmiség soraiban polarizálódáshoz vezetett, mivel az államszocializmusban kiépült magyar intézmények – elsősorban az újvidéki Hungarológiai Intézet²⁰ köré tömörülő – vezetői a VMDK-ban addigi domináns szerepük és anyagi egzisztenciájuk fő veszélyforrását látták. Ezt a hatalmi érdekkellentétet elsősorban ideológiai töltetű és személyes érvelésekkel próbálták eltakarni.²¹

Amikor a belgrádi magyar nagykövetség munkatársai – még a magyarországi szabad választások előtt – 1990 januárjában Újvidékre látogattak, az ekkor már Belgrádhhoz, vagyis a Miloševićhez hű tartományi kormány tagjai egyértelműen a magyar diplomaták tudtára adták, hogy egyáltalán nem örülnek annak, hogy az ottani magyarok kezdeményezték a VMDK létrehozását, már csak azért sem, mert attól tartottak, hogy ebben az esetben a többi vajdasági nemzetiség is hasonló szervezeteket fog létrehozni. Bár a látszathatalommal rendelkező tartományi vezetők nem mondták ki egyértelműen, a megbeszélések során azért arra többször is félreérthetetlen utalást tettek, hogy a nemzetiségi kérdés egészével, így az oktatáspolitikával kapcsolatban is az lenne a legcélszerűbb, ha Magyarország ezentúl Újvidék helyett közvetlenül Belgráddal tárgyalna.²²

A *gleichschaltolt* tartományi, zömében szerb vezetés már a kezdetektől fogva komoly nyomást gyakorolt a VMDK megalakulásának a megakadályozására. Vezetőit és a szervezetet fórumok sorain – többek között a Tartományi Kommunista Szövetség KB ülésén is – nyíltan Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi egységének a megbomlasztásával, a nemzetiségi viszályok szításával vádolták meg, s azt sugallták, hogy az ország integritását veszélyeztető nacionalista szervezetről van szó.

¹⁹ Kezdeményezés a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének megalakítására. *Magyar Szó*, 1989. december 19. 13.

²⁰ Az újvidéki Hungarológiai Intézet 1969-ben alakult meg, 1976-ban összeolvadt az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékével. Ezután 1993-ig Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete néven működött.

²¹ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. VM 1991. 37. doboz, 00128/1, 1991. 01. 30. A magyar kisebbség helyzetében az utóbbi hónapokban bekövetkezett változások és azok hatása a magyar–jugoszláv kapcsolatokra.

²² MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. VM 1990. 39. doboz, 00497, 1990. 01. 29. A vajdasági vezetés a kisebbségi problematikáról.

Az ekkor jogilag még csak meg sem alakult VMDK vezetőit több esetben is megfenyegették, a magyar értelmiséget pedig a szervezet elleni fellépésre igyekeztek rábeszélteni.²³

Miután 1990. március 31-én Doroszlón hivatalosan is megalakult a VMDK,²⁴ az erdélyi magyarellenes román nacionalista megnyilvánulásokhoz hasonlóan a Vajdaságban is a magyarok Jugoszláviából való távozását követelő feliratok jelentek meg. Ekkor szakadt meg az akkor már évek óta kölcsönösségi alapon működő könyvajándékozási gyakorlat is, amelynek keretén belül az Országos Széchényi Könyvtár a magyar osztályokkal is rendelkező iskolák számára könyveket adományozott. Az újvidéki Matica Srpska²⁵ ugyanis a magyar könyveket az érintettek megkérdezése nélkül a „címzett ismeretlen” felirattal visszaküldte Budapestre. Bár a tiltakozások eredményeként a kisebbségi – így a magyar – oktatás engedélyezésének a kérdését az általános iskolákban az új törvény végül a helyhatóságokra bízta, azonban a törvénnyel éppen akkor régi jogaikba visszahelyezett gimnáziumoknál az 1990–1991-es tanévben mindössze csak nyolc helyen nyitottak magyar nyelvű tagozatokat, s ezek nem elégítették ki a magyar igényeket.²⁶

1990 márciusára aztán az is egyértelmű lett, hogy a vajdasági magyarság jelentős része ekkor már komoly megfélemlítettségben élt. A miloševići propaganda szócsövének számító *Politika* napilap²⁷ tendenciózus cikkeket közölt a magyarországi szerbek helyzetéről, a szerb oktatási törvény elleni petíció aláíróit Topolyán felelőségre vonták, a VMDK kezdeményező-bizottságának több tagját is megfenyegették, s miközben az intézményekben ekkor már javában zajlottak az úgynevezett differenciálások, vagyis a tisztogatások, a Miloševićhez hű tartományi vezetés több tekintélyes és neves vajdasági magyar értelmiségit is azzal a szándékkal keresett meg, hogy

²³ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 001892, 1990. 05. 15. Magyarellenes szerb megnyilvánulások. – J. GARAI Béla: A Magyar Szó „receptje”. *Magyar Szó*, 1990. augusztus 23. 5.

²⁴ Doroszló. A VMDK alakuló közgyűlése. *Magyar Szó*, 1990. március 31. 7. – Megalakult a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége. A doroszlói közgyűlés elfogadta a szervezet okmányait, megválasztotta a vezetőséget. *Magyar Szó*, 1990. április 1. 1., 6.

²⁵ A Matica Srpska (Szerb Matica) 1826-ban Pesten alakult meg. A szerb nemzeti megújulás egyik legfontosabb intézménye volt. 1864 áprilisában Újvidékre költözött. Napjainkig fontos szerepet tölt be a szerb tudományos és kulturális életben.

²⁶ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 001892, 1990. 05. 15. Magyarellenes szerb megnyilvánulások.

²⁷ A *Politika* napilapot 1904-ben Vladislav F. Ribnikar alapította meg. Az újság a mindenkori szerb politikai elit napilapja. Az 1980-as évek végétől a miloševići propaganda és a nagyszerb ideológia egyik legfőbb közvetítője és támogatója volt. A kétezres évek elején a napilap a német WAZ csoporthoz került, amely 2012-ben azt továbbadta az orosz Media Groupnak.

működjenek együtt a VMDK elleni fellépésben, amiért számukra védelmet és bántatlanságot ígért.²⁸

A keményvonalas, konzervatív és nacionalista szerb tartományi vezetés bizalmatlansággal szemlélte a magyarországi szabad választásokat is. Tudatosan újralesztette a szerbek soraiban a külső veszélyeztetettség érzetét, s nyíltan a jugoszláv rendszerre leselkedő magyar veszélyekre utalt. Ebben az egyre türelmetlenebbé váló légkörben Rehák László²⁹ és Kasza József³⁰ szabadkai polgármester olyan üzenetet küldtek Budapestre, miszerint abban bíznak, hogy a választások után megalakuló magyar kormány majd kiemelt figyelmet szentel az ország határain túl élő magyarság ügyének is.³¹

Egy hónappal a magyarországi országgyűlési választások második fordulója után, amikor már egyértelművé vált a Magyar Demokrata Fórum győzelme, 1990. május 9-én Őszi István nagykövet³² Adán találkozott a VMDK elnökségével,³³ illetve

²⁸ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 001231, 1990. 03. 2. Információk a VMDK kezdeményezés fogadtatásáról.

²⁹ Rehák László (Mokrin, 1922. május 21. – Szabadka, 1994. november 10.) egyetemi tanulmányait csak a hatvanas években fejezte be, majd a politikai tudományok doktora lett. A titói korszak egyik kiemelkedő, ellentmondásos magyar politikusa és gondolkodója volt. A második világháborút követően a *Magyar Szó* napilap politikai és ideológiai ellenőrzését és cenzúráját végezte. Kekk Zsigmond főszerkesztő 1948-as letartóztatása és bebörtönzése után kinevezték a lap főszerkesztőjévé, rövidesen bevásztották a Szerbiai Kommunista Párt Központi Bizottságába, majd éles támadást intézett a magyar nacionalizmus ellen. Jelentős szerepet játszott az 1957-ben létrejött Forum könyvkiadó létrehozásában. A hatvanas években, megtapasztalva a hivatalos párt- és állami politika kisebbségpolitikával kapcsolatos kétszínűségét, fokozatosan szembekerült a rendszerrel, s magyar identitása és a kisebbségi lét felé fordult. 1971-ben megalapította a *Létünk* című társadalmi és tudományos folyóiratot. A VMDK megalakulása után a magyar érdekvédelmi szervezet, majd annak 1994-es szakadása után a VMSZ tagja lett.

³⁰ Kasza József (Szabadka, 1954. február 6. – Szabadka, 2016. február 3.) 1979-ben szerezte meg a közgazdász végzettséget. 1989 májusa és 2001 januárja között Szabadka polgármestere, 1990 és 2003 között szerb parlamenti képviselő, Milošević bukása után, 2000-től 2003 decemberéig szerb miniszterelnök-helyettes volt. A többpártrendszerben először a Reformerök nevű pártba lépett be, 1992-ben átigazolt a VMDK-ba, majd a VMDK első szakadása után, 1994-ben a Vajdasági Magyar Szövetségbe. Csubela Ferenc halála után, 1995-ben megválasztották a párt elnökévé. 2005-ben a magyarellenes atrocitási hullám során házára kézigránátot dobtak. Tisztségétől 2007-ben vonult vissza. 2010 februárjában, miután bírálta, hogy pártja szembefordult az akkor kormányzó Demokrata Párttal, kizárták a VMSZ-ből.

³¹ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 001533, 1990-04-03, Rehák László tájékoztatása a vajdasági magyarok helyzetéről.

³² Őszi István rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1990. március 27-én nyújtotta át megbízólevelét Belgrádban, s 1993. július 29-ig vezette a belgrádi magyar diplomáciai képviseletet.

³³ A VMDK elnökségét a következő személyek alkották: Ágoston András elnök, Hódi Sándor alelnök, Vékás János alelnök, Beszédes István, Boldizsár János, Csorba Béla, Dudás Károly, Kovács Frigyes, Papp Ferenc, Sifis Zoltán, Szekeres László, Tóth János.

a törökkanizsai, kanizsai, zentai, szabadkai és adai szervezetek vezetőivel. A tárgyalásokon Ágoston András,³⁴ a VMDK elnöke a találkozót az anyaország hatalmi szervei és a vajdasági magyar közösség kapcsolatában egy új fejezet nyitányaként értékelte, majd a VMDK addig megtett „útját” vázolta fel; szólt a szervezet létrehozásának okairól, az azzal kapcsolatos ellenérzésekről és ellenállásról is. Ágoston már itt nyomatékosította, hogy a VMDK elsődleges célja az állampolgári jogon alapuló kisebbségi önkormányzatok létrehozása. Vajdaságot ő személy szerint egy olyan, elsősorban szellemi térségnek tekintette, amelyben nem volt célszerű és járható egy külön autonóm közigazgatási egység létrehozása. A VMDK elnöke ezután a kisebbségi vertikális szerveződésről szólt, majd egy kisebbségi kutatóintézet megteremtésének a fontosságát hangsúlyozta, mivel „szinte katasztrofális, hogy milyen keveset tudunk saját magunkról, hogy milyen kevés az elérhető, rendelkezésre álló hiteles adat és elemzés a kisebbségi viszonyokról”.³⁵

A VMDK vezetői az ekkor még csak alakuló magyar kormányt arra kérték, hogy az bilaterális alapon is törekedjen a Jugoszláviában élő magyarok helyzetének a javítására, majd elítélően szóltak arról az addigi magyar gyakorlatról, amely a kisebbségeket érintő kétoldalú együttműködésben a reciprocitás elvét érvényesítette annak ellenére, hogy a Vajdaságban élő magyarok száma messze meghaladta a magyarországi szerbekét. A találkozón olyan mondatok is elhangzottak, amelyek arra utaltak, hogy a délvidéki magyarság mellőzöttnek érezte magát a magyar közvélemény és a hivatalos Magyarország részéről. Sérelmezték azt is, hogy míg az erdélyi magyarok elvándorlása a magyar közéletben nagy visszhangot váltott ki, addig a vajdasági magyar értelmiségnek az ottani magyar közösség létszámához viszonyított jóval nagyobb arányú és folyamatos távozását a magyar közvéleményben senki sem tette sehol sem szóvá. A találkozó résztvevői végül azt kérték, hogy a magyar kormány tegyen erőfeszítéseket arra, hogy a Magyar Televízió adásai ne csak az észak-bácskai tömbben, hanem attól délebre is foghatók legyenek.³⁶

³⁴ Ágoston András (Ada, 1944 –) Az Újvidéki Egyetemen szerzett oklevelet. Tíz évig újságíróként dolgozott. Megszűnéséig tagja volt a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek. 1989-ben a VMDK megalakításának az egyik kezdeményezője, majd 1990 és 1997 között annak elnöke. 1997-ben létrehozta a Vajdasági Magyar Demokrata Pártot, ahol az elnöki tisztséget 2013-ig töltötte be.

³⁵ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 19001534, 1990. 06. 14. Találkozás a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége vezetésével.

³⁶ Uo.

III. A MAGYAR–SZERB DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA A KISEBBSÉGI KÉRDÉS TÜKRÉBEN (1990 NYARA ÉS ŐSZE)

1990. június 21–22-e között Budimir Lončar³⁷ jugoszláv szövetségi külügyminiszter meghívására Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter kétnapos jugoszláviai látogatást tett, amely során a szövetségi kormánytagok mellett a szerb, a horvát és a vajdasági vezetéssel is tárgyalt.

Bár a megbeszélések fókuszában alapvetően a nemzetközi politika fő kérdései, a kétoldalú kapcsolatok, illetve a jugoszláv belpolitikai fejlemények álltak, a tárgyalások során a kisebbségi kérdés többször is felmerült. Milošević szerb elnök a magyar külügyminiszternek azt mondta, hogy ő személy szerint nem tart attól, hogy Szerbia integritását fenyegetné a magyar kisebbség és Magyarország közvetlen kapcsolata, s egyben elfogadhatatlannak tartotta a nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkriminációt is. Szavaiából azonban egyfajta burkolt fenyegetődzést is ki lehetett érteni, amikor úgy fogalmazott, hogy bár a magyar kisebbséggel kapcsolatban a szerb kormány semmilyen hátrányos megkülönböztetést nem alkalmaz, azonban amennyiben a választások után esetleg egy ellenzéki párt³⁸ kerülne hatalomra, akkor viszont ennek a realitását sem lehet kizárni. Amikor a tárgyalások során felmerült a magyar kisebbség oktatásának kérdése, Budimir Lončar szövetségi külügyminiszter – bár a fokozódó kisebbségellenes türelmetlenség és a nacionalizmus térnyerését nem tagadta – azt mondta, hogy a magyarok számára a kedvezőtlen tendenciák ellenére a felsőoktatásban továbbra is biztosított az anyanyelvű oktatás.³⁹

Hogy Milošević mondatai és a valóság között ellentmondás van, arra már a magyar külügyminiszter útja során is egyértelmű jelzések mutattak. Jeszenszky hivatalos programjának első állomása ugyanis Újvidéken volt, ahol a tartományi vezetők mellett a vajdasági magyarság képviselőivel is találkozott. A vajdasági magyarokkal való újvidéki találkozót azonban egy kellemetlen incidens zavarta meg. A vendéglátó fél szervezési nehézségekre hivatkozva közvetlenül a rendezvény előtt úgy módosította Jeszenszky eredeti tervét, hogy abból kihagyta az újvidéki Petőfi Sándor kultúrotthonba szervezett programot. Így a magyarság képviselőivel érdemi

³⁷ Budimir Lončar (Zára, 1924. április 1. –) jugoszláv karrierdiplomata. Indonéziában, Németországban és az Amerikai Egyesült Államokban szolgált. 1987. december 31-től 1991. december 12-ig a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (utolsó) külügyminisztere volt.

³⁸ Bár a szövegkörnyezetből nem derül ki, vélhetőleg az akkor még erőteljesen nacionalista Szerb Megújítási Mozgalomra utalt.

³⁹ MNLOL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 00207614, 1990. 07. 06. Jelentés a Minisztertanácsnak Jeszenszky Géza külügyminiszter jugoszláviai látogatásáról.

megbeszélésekre nem, csak protokolláris találkozóra kerülhetett sor.⁴⁰ Ennek következtében az akkor már nehéz helyzetben lévő Hungarológiai Intézet⁴¹ vezetői, akik egyébként a VMDK-tól is távol tartották magukat, csak azt közölhették a magyar külügyminiszterrel, hogy nagyra értékelték a látogatását és azt az adott helyzetben gesztusértékűnek tartják. Ugyanitt és ugyanakkor került sor Ágoston Andrással is egy rövid eszmecserére. Ekkor a VMDK elnöke lényegében megismételte az Őszi nagykövetnek májusban tett kijelentéseit, illetve hangsúlyozta, hogy a magyar külügyminiszterrel történt találkozó számára azért volt fontos, mert ezzel az Antall-kormány egyértelműen jelezte, hogy partnerének ismeri el a VMDK-t.⁴²

Ez a kettős kommunikáció jellemezte az elkövetkező hónapokat is. Aleksandar Prlja⁴³ szerb külügyminiszter 1990. június 27–28-i budapesti tárgyalásain Mádl Ferenc⁴⁴ tárca nélküli miniszterrel és Somogyi Ferenc⁴⁵ külügyi államtitkárral tárgyalt. Bár a megbeszélések fókuszában a jugoszláviai belpolitikai helyzet állt, azo-

⁴⁰ A magyar külügyminiszter Újvidéken. Dr. Jeszenszky Géza hivatalos jugoszláviai látogatását a tartományi székvárosban kezdte. Tárgyalt a külkapcsolatok tartományi titkárával, és felkereste a Hungarológiai intézetet, ahol a VMDK elnökével is találkozott. *Magyar Szó*, 1990. június 22. 1., 3. – MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 002076/3, 1990. 07. 03. Jeszenszky Géza újvidéki látogatásának értékelése. – MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 00207614, 1990. 07. 06. Jelentés a Minisztertanácsnak Jeszenszky Géza külügyminiszter jugoszláviai látogatásáról.

⁴¹ Az egységes szerb köztársasági felsőoktatási rendszer megteremtésével összhangban az Újvidéki Egyetemen is átszervezések kezdődtek. Mindez érintette a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetét is, amelynek keretében a Bölcsészettudományi Karon felszámolták a kutatási részleget, s helyette kizárólag a tanszékekre épült a kar további működése, ezzel pedig ellehetetlenült a kutatási részleg további finanszírozása is. MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 40. doboz, 002128, 1990. június 04. Az újvidéki Hungarológiai Intézet helyzete és a magyarországi partnerekkel folytatott együttműködés időszerű kérdései.

⁴² MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 002076/3, 1990. 07. 03. Jeszenszky Géza újvidéki látogatásának értékelése. – MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 00207614, 1990. 07. 06. Jelentés a Minisztertanácsnak Jeszenszky Géza külügyminiszter jugoszláviai látogatásáról.

⁴³ Aleksandar Prlja (Szarajevó, 1935. július 8. – Belgrád, 2002. október 18.) orvosi oklevelet a Belgrádi Egyetemen szerzett. 1989 és 1991 között szerb külügyminiszter, 1991 és 1993 között szerb parlamenti képviselő, 1996 és 2000 között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság svédországi nagykövete. A miloševići éra első éveiben a rezsím szócsövének számító belgrádi *Politika* című napilap fő- és felelős szerkesztője is volt.

⁴⁴ Mádl Ferenc (Bánd, 1931. január 29. – Budapest, 2011. május 29.) Széchenyi-díjas magyar jogtudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1990 és 1993 között az Antall-kormány Európa-ügyi és tudománypolitikáért felelős tárca nélküli minisztere, 1993–1994 között művelődési és közoktatási miniszter, 2000. augusztus 4-e és 2005. augusztus 5-e között Magyarország köztársasági elnöke volt.

⁴⁵ Somogyi Ferenc (Hartkirchen, 1945. szeptember 1. –) 1989 és 1990 között a Külügyminisztérium államtitkára, 1990 és 1991, illetve 1994 és 1996 között közigazgatási államtitkár, 1997-ben a NATO-tárgyalások vezetője, 1998-ban Európa Unió-főtárgyaló, 2004. november 1. és 2006. június 9. között Magyarország külügyminisztere volt.

kon a kisebbségi kérdés is felmerült. A szerb külügyminiszter ekkor azt mondta, hogy a Szerbiában élő kisebbségeknek az államiságon kívül minden jogot biztosítanak, s tagadta azokat a híreket, amelyek a kisebbségi jogok csorbításával voltak összefüggésben. Prlja ekkor úgy fogalmazott, hogy egyszerűen nem is érti, hogy magyar részről egyáltalán miért is tesznek neki kritikai észrevételeket, miért nyugtalankodnak Budapesten a vajdasági magyarok jogaival, helyzetével kapcsolatban. Azt állította, hogy a magyar felvetéseknek semmilyen jogalapjuk nem volt, majd erőlyesen tagadta a vajdasági magyarok jogfosztottságáról érkező híreket.⁴⁶

Július első napjaiban a Bem rakpart viszont azzal volt kénytelen szembesülni, hogy a szerb külügyminiszter állításaival szemben, az akkor már tervbe vett belgrádi Magyar Tanszék⁴⁷ létesítésével párhuzamosan, egyre erősebb lett azoknak a hangja, akik az újvidéki Magyar Tanszék és a Hungarológiai Intézet megszüntetését szorgalmazták. Olyan hírek is érkeztek Budapestre, miszerint a Vajdaságban az addigi hét magyar tanfelügyelő helyett a jövőben csak egyet neveznek ki.⁴⁸

1990. július 30-án Ágoston András Belgrádban találkozott Őszi István nagykövettel, akit arról tájékoztatott, hogy aznap lényegében sor került a VMDK bejegyzésére, majd bejelentette, hogy a nagykövettel való tárgyalás után Milošević kabinetjét fogja felkeresni,⁴⁹ ahol az *Álláspontok a magyarok helyzetéről a demokratikus Szerbiában* címet viselő memorandumot kívánja majd átadni. A memorandum azért született meg, mert a vajdasági magyarok helyzete 1988 óta folyamatosan romlott, ráadásul a bolsevik irányzatú, s egyben nacionalista szerb vezetés ekkor már egyértelműen ellenséget keresett a magyarságban, s egyáltalán nem mutatott készséget a párbeszédre. Az emlékeztető arra is kitért, hogy a vajdasági magyarság a változó világban jogot formál saját, autonóm társadalmi életére, s bár a VMDK számára a Vajdaság területi autonómiája, illetve annak esetleges visszaállítása csak másodlagos kérdés, azonban az érdekvédelmi szervezet következetesen síkra száll a szerb alkotmánnyal összhangban álló, perszonális elveken alapuló kisebbségi önkormányzat létrehozásáért. Ez a dokumentum azt is egyértelművé tette Belgrád felé, hogy a VMDK ekkor úgy értékelte, a kisebbségek ügyét az átalakuló új világban immáron nem lehetett kizárólag csak belügyi kérdésként kezelni, ezért a VMDK mint a magyar

⁴⁶ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 002518, 1990. 07. 4. Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter magyarországi látogatása.

⁴⁷ A Belgrádi Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1994-ben alapították meg a Magyar Tanszékét. A tanszék első vezetője Sava Babić volt. 2000-től 2010-ig a tanszékét Bányai János vezette, majd napjainkig Cindori-Sinković Mária áll az élén.

⁴⁸ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 38. doboz, 002489, 1990. 07. 4. A kisebbségi jogok szűkítése Szerbiában.

⁴⁹ A korabeli sajtóban erről nem találtunk tudósítást.

kisebbség érdekvédő szervezete, tiszteletben tartva a szerb állam iránti lojalitását, Magyarországgal és a nemzetközi szervezetekkel is együtt kívánt működni.⁵⁰

IV. A MAGYAR LAPOK ELLENI ELSŐ FRONTÁLIS SZERB TÁMADÁS ÉS A SZERBIAI TÖBBPÁRTI VÁLASZTÁSOK (1990. ŐSZ–TÉL)

Bár Entz Géza⁵¹ államtitkár szeptemberi vajdasági látogatása során⁵² Radoman Božović⁵³ tartományi kormányfő még arról biztosította a magyar felet, hogy a szerb politikai átalakulások nem érintik hátrányosan a magyar és a többi kisebbség jogait, a belgrádi vezetés ennek ellenére állandósította a bírálatait az úgynevezett etnikailag tiszta, nemzeti-nemzetiségi alapon létrejövő szervezetekkel szemben. Etnikai bezárkózással és a társadalom más csoportjaival való szembekerüléssel vádolta meg őket. Ennek a támadásnak az egyik célpontja pedig a VMDK volt.⁵⁴

Ezzel, illetve a közelgő választásokkal volt összefüggésben a magyar sajtó elleni első frontális támadás is. A hatalom a köztársasági választásokra készülve arra tett kísérletet, hogy a VMDK-t megfossza a számára médiahátteret jelentő vajdasági magyar lapoktól. 1990. október 2-án, a Vajdasági Kormány a tartományi tájékoztatói eszközök fő- és felelős szerkesztőinek a kinevezésénél a *Magyar Szó* napilap élére ezért nem a szerkesztőség által támogatott főszerkesztőt – Csorba Zoltánt⁵⁵ – nevezte ki, hanem újabb pályázatot írt ki, míg a *7 Nap* hetilap főszerkesztői székébe a szerb kormány bizalmi emberét és a Szerb Szocialista Párt tagját, az újságírói gya-

⁵⁰ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 001231/, 1990. 08. 8. A VMDK bejegyzése.

⁵¹ Entz Géza (Koloszvár, 1949. május 24. –) művészettörténész, topográfus. 1989 és 1990 között a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi titkárságon dolgozott. 1990 és 1992 között a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, 1992 és 1994 között címzetes államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke volt.

⁵² Entz Géza 1991. szeptember 19-én tartózkodott a Vajdaságban. Lásd A reformfolyamatok nem csökkenthetik a nemzetiségek jogait. Entz Géza magyar külügyi államtitkár Radovan Božovočnál. *Magyar Szó*, 1990. szeptember 20. 2.

⁵³ Radovan Božović (Šipačno, 1953. január 13. –) Szabadkán szerzett közgazdász oklevelet, 1981-ben Belgrádban doktorált. 1991-ben vajdasági kormányfő, majd 1991. december 23-tól 1993. február 10-ig szerb miniszterelnök. Politikai pályafutása során erőteljes kirohanásokat intézett a magyarok és a magyar politikusok ellen.

⁵⁴ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 38. doboz, 002489/1, 1990. 09. 11. Kisebbségi szervezetek szerb bírálata.

⁵⁵ Csorba Zoltán (Óbecse, 1956 –) az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Francia Nyelv és Irodalom Tanszéken szerzett oklevelet, majd a francia kormány ösztöndíjasaként a párizsi újságíró főiskolán tanult tovább. 1989 februárjában nevezték ki a *Magyar Szó* főszerkesztőjének, formálisan 1991 januárjáig állt a napilap élén. Távozását követően Magyarországra költözött, ahol kezdetben a *Magyar Szó* budapesti tudósítója volt.

korlattal nem rendelkező Savović Margitot⁵⁶ állította,⁵⁷ ami komoly felháborodást, sőt tiltakozást váltott ki a szerkesztőség, de a magyar közvélemény részéről is. Savović Margit a kinevezése ellen tiltakozó rendkívüli szerkesztőségi ülésen nem is csinált titkot abból, hogy a *7 Nap* hetilap esetében mi is a valódi szándéka: „a Végrehajtó Tanács döntése érvényes, fenntartom a jogomat a főszerkesztői posztra, s ha kell egyedül elvégzem a feladatomat. Jogot formálok rá, hogy magam döntsek arról, mi kerül a lapba.”⁵⁸

Október 12-én, amikor Aleksandar Prlja a szerbek magyarországi betelepülésének a 300. évfordulója alkalmából⁵⁹ rendezett ünnepség keretén belül ismét Budapesten tartózkodott, a tárgyalásokon Jeszenszky maga is szóba hozta a vajdasági magyar sajtó körül ekkor már magas hőfokkal égő botrányokat. Prlja azonban kitért a konkrét válasz elől, s ködösítve úgy reagált a történésekre, hogy a tömegtájékoztatási eszközök élén történt váltás nem volt több egy megszokott procedúránál, s az aktuális médiahisztéria lényegében azért tört ki, mert a vajdasági magyar közélet tematizálásában „még hatással van a bukott, ún. »autonomista« politika”.⁶⁰

Szerbiában, a jugoszláv tagköztársaságok közül utolsóként az első többpárti parlamenti és elnökválasztást 1990. december 9-én és 23-án tartották meg. A választásokon a VMDK saját erejének, befolyásának a felmérése céljából önállóan indult. Időközben az is kiderült, hogy egy választások előtti koalícióban a magyarok azonban még azokra a szerb pártokra sem számíthatnak, akik addig elvileg támogatásukról biztosították a VMDK-t, sőt a demokratikus szerb pártok – mint a Reformerök Szö-

⁵⁶ Savović (szül. Kővári) Margit (Békéscsaba, 1952. január 8. –) a szabadkai tanítóképzőn végezte tanulmányait, itt ismerkedett meg montenegrói származású későbbi férjével. Szabadkán és Palicsfürdön tanárként dolgozott. A *7 Nap* élére Radovan Božović javaslatára nevezték ki, azonban a szerkesztőség ennek ellenszegült. Ezután előbb a tartományi kormány kisebbségi minisztere, majd a szerb-montenegrói szövetségi kormányban a kisebbségi ügyek tárca nélküli minisztere volt. Ilyen minőségben mindig úgy nyilatkozott, hogy a kisebbségek számára a szerb állam minden jogot biztosít.

⁵⁷ Merénylet a sajtó ellen. A Božović-kormány kinevezte a vajdasági tájékoztatási eszközök vezetőit. *Magyar Szó*, 1990. október 3. 1. – Hogyan történt? A főszerkesztő-választási bonyodalmak kronológiája. *Magyar Szó*, 1990. október 3. 4.

⁵⁸ Sztálin is ezt mondta. Szerkesztőválság a *7 Nap*ban is. Szívós újságírók, szemben a hatalommal. *Magyar Szó*, 1990. október 7. 7.

⁵⁹ Arsenije Čarnojević pátriárka vezetésével 1690-ben mintegy 40–60 ezer koszovói szerb települt át a történelmi Magyarország területére.

⁶⁰ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 002518/2, 1990. 10. 13. Megbeszélés Prlja Alekszandar szerb külügyminiszterrel.

vetsége⁶¹ vagy a Demokrata Párt⁶² – szinte kivétel nélkül magyar ellenjelöltet indítottak azokon a helyeken, ahol a VMDK is indult.⁶³

Bár a választási eredmények előrejelzését a koszovói albánok várható tömeges távolmaradása ellehetetlenítette, az esélylatolgatások során a legtöbben úgy vélték, hogy annak győztese a Vuk Drašković⁶⁴ által vezetett, akkor még erőteljesen nacionalista Szerb Megújódási Mozgalom⁶⁵ lesz, míg a Kommunista Szövetség⁶⁶ utódpártja, a Szerb Szocialista Párt⁶⁷ pedig jelentősen visszaszorul majd. Az elnökválasztáson azonban Miloševićet tartotta mindenki favoritnak.⁶⁸

⁶¹ A Reformerek Szövetsége 1990-ben Ante Marković által alapított politikai, nemzetek feletti párt volt. Politikai programja a jugoszláv állam, társadalom és gazdaság átfogó átalakításáért szállt síkra.

⁶² A Demokrata Párt először 1919-ben alakult meg. 1990-ben szerveződött újra, első elnöke Dragoljub Mićunović volt. 1994-től Zoran Đinđić, későbbi szerb miniszterelnök vezette. Milošević bukását követően 2012-ig Szerbia egyik vezető kormánypártja volt, ezt követően belharcol törtek ki. Bár a párt napjainkban is létezik, lényegében az egykori prominens személyiségei több utódpártban politizálnak.

⁶³ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/, 1990. 11. 30. A VMDK és a szerbiai választások.

⁶⁴ Vuk Drašković (Párdány, 1946. november 29. –) Hercegovinából származó telepes családban született. Jogi tanulmányait Belgrádban folytatta. 1969-től 1980-ig a Tanjug jugoszláv hírügynökség újságírója volt. A nyolcvanas évektől fokozatosan jobbra tolódott, s Nagy-Szerbiáért szállt síkra. 1990-ben megalapította a Szerb Megújódási Mozgalmat, s rövidesen a szerb ellenzék vezetője lett. Antikommunista nézetei miatt már ekkor összetűzésbe került a Milošević-rendszerrel. 1999 januárja és áprilisa között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság miniszterelnök-helyettese, 2004 márciusa és 2007 között Szerbia-Montenegró külügyminisztere volt. 1999 októberében a szerb titkoszolgálat sikertelen merényletet kísérelt meg ellene.

⁶⁵ 1990-ben Vuk Drašković által alapított szerb jobboldali, Nagy-Szerbia létrehozásáért síkra szálló, 1990 és 2007 között parlamenti politikai párt. 1991-ben önkéntesei részt vettek a horvátországi háborúban. 1992-től Drašković azonban egyre jobban eltávolodott a háborús retorikától, s a miloševići rendszer egyik legnagyobb bírálója lett.

⁶⁶ A Jugoszláv Kommunista Szövetség, rövidítve JK SZ (Savez Komunistička Partija Jugoslavije, SKJ) 1919 és 1952 között Jugoszlávia Kommunista Pártja (Komunistička Partija Jugoslavije, KPJ) 1945 után a délszláv állam állampártja volt, amely 1937 és 1980 között Josip Broz Tito vezetése alatt állt. A két világháború között illegalitásban működött, 1941 és 1945 között az ún. népfelszabadító háború vezető politikai ereje volt. Tito és Sztálin 1948-as szakítása után a párton belül jelentős tisztogtatások történtek, majd a nevét 1952-ben megváltoztatták. A pártot ekkor decentralizálták, a tagköztársaságok saját szervezeteket építettek ki. A JK SZ ideológiai alapját az ún. jugoszláv munkásönigazgatás adta.

⁶⁷ A Szerb Szocialista Párt a Szerb Kommunista Szövetség utódpártjaként 1990. július 27-én alakult meg, s elnökévé Slobodan Miloševićet választották meg. 1990 és 2000 között Szerbia kormánypártja, majd 2008-tól újra a hatalom egyik letéteményese.

⁶⁸ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/=, 1990. 12. 07. A szerbiai választások esélyei.

Már az első forduló eredményei megcáfolták az előzetes várakozásokat. A 250 parlamenti helyből ekkor 96 mandátum sorsa dőlt el, amelyből 86-ot a Szocialista Párt szerzett meg, a nagy ellenzéki pártok pedig egyet sem. A VMDK viszont 5 mandátumhoz jutott, míg a dél-szerbiai muzulmánokat tömörítő Demokratikus Akció Pártja 3 képviselői helyet szerzett.⁶⁹

A második fordulóban a Szocialisták a 250 képviselői helyből összesen 194-et nyertek el, míg az ellenzék mindössze csak 56 mandátummal rendelkezett. Öröm az ürümben talán csak az lehetett, hogy a VMDK a megmérettetésen 132 726 szavazattal nyolc parlamenti széket szerzett.⁷⁰

Akárcsak az első, úgy a második fordulóban is érvényesült a koszovói bojkott.⁷¹ A választásokat ráadásul számos szabálytalanság jellemezte. Gondok voltak a választási névjegyzékek összeállításával és pontosságával, az érvénytelen szavazatok azonosításával, a szavazócédulákkal, a szavazási helyiségek kiválasztásával, a választási bizottságokban pedig túlnyomó többségben voltak a Szocialista Párt képviselői.⁷² Az amerikai választási megfigyelők a történeteket úgy értékelték, hogy azt a nyugati világ nem fogadhatja és nem ismerheti el demokratikus választásként.⁷³

A szerbiai választási eredmények következtében a jugoszláv politikai színtér tovább polarizálódott. A szerb dominanciájú föderáció hívei nyeregben érezték magukat, míg Horvátország és Szlovénia az eredmények ismeretében a teljes körű önállósodás

⁶⁹ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/9, 1990. 12. 18. A szerbiai első forduló választások eredményei.

⁷⁰ Szerbia szavazott. A polgárok a Köztársasági Népképviselőház képviselőjelöltjeire és a köztársasági elnökjelöltekre szavaztak. *Magyar Szó*, 1990. december 10. 1., 4., 5. – A szocialisták vezetnek. Szabályos szavazás kisebb mulasztásokkal. Kora estig még csak 16 választási egység eredményét összegezték, de prognózisok már vannak. *Magyar Szó*, 1990. december 11. 1., 6. – AZ SSZP és a VMDK már bejutott. A választók több mint 50 százalékáról szóló adatok alapján Slobodan Milošević a köztársasági elnök. A legtöbb körzetben a szavazás második fordulójában dől el, ki lesz a képviselő. A legeredményesebb a Szerbiai Szocialista Párt és a VMDK. *Magyar Szó*, 1990. december 12. 1., 6. – Milošević győzött. Az első menet végeredménye: csak négy párt képviselői jutottak be a parlamentbe, túlnyomó többségükben szocialisták. Az elnökjelöltek közül Slobodan Milošević a szavazatok 65 százalékát szerezte meg. *Magyar Szó*, 1990. december 13. 1., 4.

⁷¹ Kevesebb szavazó, mint korábban. A választások második menete Szerbiában. Az albánok ismét nem szavaztak. *Magyar Szó*, 1990. december 24. 1., 5. – A szerbiai választások második menete Vajdaságban. Győztek az ellenzék képviselői. *Magyar Szó*, 1990. december 25. 19. – A szocialisták főlénys győzelme. Közzétették a szerbiai választások hivatalos eredményeit. Sajtóértekezlet a Köztársasági Képviselőházban. *Magyar Szó*, 1990. december 26. 1., 5., 6. – BURÁNYI Nándor: Választások után. *Magyar Szó*, 1990. december 26. 1.

⁷² MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/11, 1990. 12. 11. Magyar megfigyelők a szerbiai választásokon.

⁷³ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/13, 1990. 12. 29. A szerbiai választások és azok magyar vonatkozásai.

irányába indult el. 1990 decemberében a kérdés lényegében már csak az volt, hogy a centrifugális erők ilyen irányú elmozdulása után a szövetségi kormány addigi gazdasági eredményei egyáltalán elégségesek lesznek-e még ahhoz, hogy az egyre inkább ellenérdekelt felekkel szemben levezényelhessen az ország jövőjéről egy rendkívül bonyolult és összetett egyezkedési folyamatot.⁷⁴

A választ erre ma már tudjuk: Jugoszlávia 1990 decemberében visszafordíthatatlannul a szétesés útjára lépett, s a következő évben a vajdasági magyarság és a Magyarország elleni szerb támadások minden addigi intenzitást meghaladva egyértelművé tették azt is, hogy a Szerbiában élő magyar közösség lényegében Belgrád túszává vált.

⁷⁴ MNL OL, XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/9, 1990. 12. 18. A szerbiai első fordulás választások eredményei.